

BOĞAZ-ÖNÜ ADALARI'NIN SİLÂHSİZLANDIRILMIŞ STATÜSÜ

Osmanlı Devleti; Yunan işgali altında bulunan adalarının kaderini belirleme hakkını Londra ve Atina Andlaşmalarının sırasıyla 5 ve 15 maddeleriyle Altı Büyük Devlet'e vermiştir. Altı Büyük Devlet de bu adaları Bozcaada, İmroz ve Meis hariç Yunanistan'a vermiştir. Buna karşılık, Altı Büyük Devlet, Türkiye'nin güvenliği gerekçesi ile;

"...Yunan Hükûmeti'nin tahkimat yapmaması ve adaları askerî (kara ve deniz) amaçla kullanmaması konusunda kendilerine ve Türkiye'ye yeterli garanti vermesini..."

istemiştir.

Yunanistan'ın Altı Büyük Devlet tarafından kendisine tebliğ edilen Kararı kabul etmesine karşılık Osmanlı İmparatorluğu buna itiraz ederek adalardaki egemenlik uygulamalarını sürdürmeye çalışmış ve Kararı hiçbir zaman tanımamıştı. Bu durum, Lozan Barış Andlaşması'na kadar sürmüştür.

Lozan Barış Andlaşması ile bağlanan devletler, md. 12'de Altı Büyük Devlet Kararı'nı bir bütün olarak onaylamış ve Karar bu maddenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu haliyle Lozan Barış Andlaşması md. 12, hem bu adalar üzerindeki hâkimiyeti hem de bu hâkimiyetin koşullarını ve sınırlarını belirlemektedir. Md. 12'ye göre;

"İmroz Adası ile Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşması'nın 5'inci ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşması'nın 15'inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükûmeti'ne bildirilen Karar, bu Andlaşma'nın İtalyan egemenliği altına konulan ve 15'inci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere doğrulanmıştır. İşbu Andlaşma'da aykırı bir hüküm bulunmadıkça Asya kıyısından üç milden az bir uzaklıkta bulunan adalar Türk egemenliği altında kalacaktır."

Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması ile Yunanistan'a devrettiği adalar; bu devletin Balkan Savaşı sırasında işgal ettiği ve bu nedenle Altı Büyük Devlet Kararı'na konu olan adalar olduğu için, bu Karar'ın yukarıda yer verilen hükmü gereğince hepsi silâhsızlandırılmış statüye sokulmuştur.

Diğer taraftan Lozan Barış Andlaşması md. 15 ile İtalya'ya verilen adalar, II'nci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris Barış Andlaşması ile Yunanistan'a devredilmiştir. Bu yapılırken Yunanistan'ın kendisine devredilen adalar üzerindeki egemenliği yine sınırlandırılarak bu adalar da md. 14/2 ve Ek XIII/D ile silâhsızlandırılmıştır.

Bugünkü hukukî durum itibarıyla, Menteşe Adaları hariç tüm Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan'a devrinde ve silâhsızlandırılmış statülerinin kaynağında md. 12 ve dolayısı ile Altı Büyük Devlet Kararı bulunmaktadır. Bununla beraber, md. 12 ile devredilen adaların silâhsızlandırılmış statüleri farklı kapsamlara sahiptir. Doğu Ege Adaları'nın Lozan Barış Andlaşması md. 12 ile Yunanistan'a devredilirken Altı Büyük Devlet Kararı onanarak oluşturulan silâhsızlandırılmış statüleri, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları açısından Lozan Barış Andlaşması md. 13'te, Limni ve Semadirek Adaları açısından Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde "teyit" edildikten sonra, bu statülerinin kapsamına ilişkin farklı düzenlemelere konu olmuştur. Lozan Barış Andlaşması md. 12'de, Lozan Barış Andlaşması md. 13 ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile silâhsızlandırılmış statüleri teyit ve kapsamı izah edilen adalar dışında, isimleri hiç anılmaksızın, Altı Büyük Devlet Kararı'na göre işgal altında olmaları nedeniyle ve yine Altı Büyük Devlet Kararı'nın yukarıda sunulan hükmüne göre silâhsızlandırılarak Yunanistan'a verilen adaların (Taşoz, Bozbaba ve Andiipsara) varlığı da

bilinmektedir. Biz bu notun kapsamı itibariyle gayri askeri hale getirilmiş Yunan Adalarından sadece Boğaz-önü adaları üzerinde duracağız.

Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüleri

Boğaz-önü Adaları, Limni, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'ndan oluşur. Bunlardan, Limni ve Semadirek, Lozan Barış Andlaşması md. 12 ile ismen sayılarak ve aynı madde ile onaylanan Altı Büyük Devlet Kararı ile silâhsızlandırılarak Yunanistan'a devredilmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Altı Büyük Devlet Kararı işgal altındaki adaları Yunanistan'a verirken **Türkiye'nin güvenliği** nedeniyle silâhsızlandırmıştır. Aynı neden, Altı Büyük Devlet Kararı'nı onaylayan Lozan Barış Andlaşması md. 12'ye de yansımıştır. Bu düzenleme, Türkiye'nin güvenliğini amaçladığı için doğal olarak sadece Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nı kapsamaktadır. Bununla beraber Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmasında dikkate alınan tek güvenlik düşüncesi Türkiye'nin güvenliği değildir. Gerçekten Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları; Türkiye'nin bölgedeki güvenliği için ne kadar önemli ise, bu bölgedeki deniz ulaşımı serbestisinin güvenliği açısından da o kadar önemlidir. Bu sebeple, Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları, hem Türkiye'nin güvenlik endişelerini karşılamak, hem de Boğazlar'da ulaşım serbestisini temin etmek düşüncesiyle, birbiri içine giren iki amaçlı bir silâhsızlandırma statüsü içine sokulmuştur.

Diğer taraftan, Lozan Barış Konferansı'na katılan devletler, Boğazlar'da ulaşım serbestisini *Türkiye'ye karşı* temin etmek için Boğazlar Bölgesinin silâhsızlandırılmasına inanmışlardı. Bu sebeple, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'na ilâveten Türk egemenliğindeki Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları da silâhsızlandırılmıştır.

Bu durum karşısında, Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın iki ayrı güvenlik gerekçesi (Türkiye'nin ve Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliği) ve iki ayrı sözleşme ile (Lozan Barış Andlaşması md. 12 ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi md. 4) silâhsızlandırılmasına karşılık, Türk egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın sadece tek bir nedenle (Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliği) ve tek bir sözleşmede (Lozan Boğazlar Sözleşmesi md. 4) silâhsızlandırıldığını söylemek gerekir.

Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüsünün kapsamı

Boğaz-önü Adaları'nın Lozan Barış Andlaşması ile içine sokulduğu silâhsızlandırılmış statünün Boğazlar'ın güvenliği amacıyla teyit edilmesinden sonra (md. 4 hükmü) md. 6'da bu statünün kapsamına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Buna göre, Limni ve Semadirek adalarında hiçbir deniz, kara, hava üssü kurulamayacak ve tahkimat yapılamayacaktır. Adalarda kurulabilecek tek askerî amaçlı tesis türü, her türlü telgraf, telefon ve optik araçlarla yapılacak haberleşme ve gözetleme tesisleridir. Adalarda askerî kuvvet bulundurulamayacak, güvenlik kuvvetleri ise sadece belirli tür silâhlara sahip olabilecektir. Yunanistan, adalara sadece burada askere alınanların eğitimi için gerekli personeli getirip götürebilecektir.

Adaların karasularına herhangi bir şekilde kuvvet yığılması yasaktır. Buna karşılık, Yunanistan'ın adaların karasularından denizaltılar dâhil donanmasını geçirmesine izni verilmiştir. Bununla beraber, denizaltılar hariç sabit ya da hareketli öteki denizaltı araçlarının bu bölgede bulundurulması yasaklanmıştır.

Görüldüğü gibi Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Boğaz-önü Adaları tam bir silâhsızlandırmaya tabi tutulmuştur.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüsüne ilişkin tartışmalar

1936 Yılına gelindiğinde Lozan Boğazlar Sözleşmesi md. 18 ile silâhsızlandırılmış Boğazlar Bölgesinin Türkiye'nin askerî güvenliği için teşkil edeceği haksız tehlikelere karşı tedbirler almayı taahhüt eden akit devletlerden Japonya, artık Milletler Cemiyeti'ne üye değildi. İtalya, Habeşistan'da yayılcı emellerini hayata aktarmaya başlamış, İngiltere ve Fransa ile bu konuda ters düşmüşlerdi. Siyasî gelişmeler Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin öngördüğü rejimin işlemeyeceğini gösteriyordu. Türkiye, Sözleşme'nin ulusal egemenliğini sınırlayıcı hükümlerinin değişen siyasî ve askerî durumlar karşısında **güvenlik ihtiyacına cevap veremeyecek hale gelmesi üzerine**, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gerçekleştirilmesi ile sonuçlanan girişimlerde bulunmuştur.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş kısmı ile sonradan ilâve edilen Protokol'ün Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüleri bakımından önemi vardır. Bu düzenlemeler, Türkiye ile Yunanistan arasında yorum farklılıklarına ve uyuşmazlıklara konu olmaktadır. Sözleşme'nin giriş kısmında;

"Boğazlar umumî tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyri sefaini Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan Sulh Muahednamesi'nin 23. maddesi ile tespit edilen prensibi Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahil darı devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dâhilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek arzusu ile mütehassis olarak;

İşbu Mukavelenameyi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikâme etmeye karar vermişler ve mürrahas olarak atideki zevatı tayin etmişlerdir."

hükmüne yer verilmiştir. Protokol'de ise bu konuda;

"1. Türkiye, mezkûr Mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar Mıntıkası'nı derhal yeniden askerîleştirebilir"

denmektedir.

Yunanistan; 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin "24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikâme edilmesine karar verilerek" Kuzey Ege Adaları'nı silâhsızlandıran bu Sözleşme'nin tamamen ortadan kaldırıldığını, Limni ve diğer Kuzey Ege Adaları'nın silâhsızlandırılması ile ilgili hükümlerin artık yürürlükte olmadığını iddia etmektedir. Montrö Sözleşmesi gereğince Boğazlar silâhlandırıldığına göre, aynı gerekçenin kendisine ait Boğaz-önü Adaları için de (Limni, Semadirek) geçerli olduğunu ileri sürerek anılan adaları silâhlandırmaktadır.

Buna karşılık Türkiye, Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın silâhlandırılmasının uluslararası hukuka aykırı olduğu görüşündedir. Türkiye'ye göre, Montrö Sözleşmesi Türkiye'nin güvenlik endişelerini karşılamak için yapılmıştır. Bu durum, Sözleşme'nin giriş kısmında yazılıdır. Ayrıca, aynı Sözleşme'ye Ek Protokol, sadece Türkiye'ye boğazlar bölgesini silâhlandırma yetkisi vermektedir. Bundan dolayı, Montrö Sözleşmesi Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Yunan Adaları'nın silâhsızlandırılması ile ilgili hükümlerini yürürlükte bırakmıştır. Kaldı ki, Montrö Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığı farz edilse bile, Lozan Barış Andlaşması'nın 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı'nı onaylayan md. 12 hükmü hâlâ yürürlükte. Bu son sebeple dahi Limni Adası gene silâhlandırılmaz.

Andlaşmanın bütünlüğü ilkesi

Yunan tezi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş kısmında yer alan, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin ikame edildiği hükmüne dayanmaktadır. Yunan iddiası; andlaşmaların bir bütün olarak yorumlanmasını öngören uluslararası hukuk ilkesini göz ardı ederek girişte ve Sözleşme'ye ek Protokol'de mevcut diğer hükümleri dikkate almadığı için gerçeği

yansıtmamaktadır. Yunan yorumu; Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin uluslararası andlaşmaların yorumlanmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarına göre andlaşmaya dâhil olan ve andlaşmanın amacının belirlendiği yer olması itibarıyla özel bir önem taşıyan giriş kısmına istinat ettirilmesine rağmen girişin Yunanistan'ın esas aldığı 3'üncü paragrafını sınırlayan ve Sözleşme'nin amacının belirlendiği asıl önemli hükmü olan 2'inci paragrafını dikkate almamaktadır.

Aynı şekilde, Montrö Sözleşmesi'ne ilişik olan Protokol de yorum bakımından bütünün içinde yer aldığı halde Yunanistan, bu Protokol ile Sözleşme'nin giriş kısmını birlikte ele alma gereğini görmemektedir. Protokol'de sadece Türkiye'nin Boğazlar Bölgesini yeniden silâhlandırması hüküm altına alınırken Yunanistan açısından yeniden silâhlandırmaya ilişkin herhangi bir husus hüküm mevzu olmamıştır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin amacı

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin amacı Sözleşme'nin girişinde, para. 2'de hüküm altına alınmıştır. Buna göre, Sözleşme'nin amacı, Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanan Barış Andlaşması md. 23'te kayda geçirilmiş olan ilkeyi koruyacak tarzda, **Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz devletlerinin Karadeniz'deki güvenlikleri çerçevesinde**, Boğazlar'dan ulaşımı düzenlemektir. Yunanistan, yukarıda belirttiği gibi, andlaşmaların bütünlüğü içinde yorumlanması ilkesine aykırı olarak bu hükmü görmezden gelmektedir. Hâlbuki, andlaşmaların amaçları doğrultusunda yorumlanması kuralına göre, Yunan yorumunun istinat ettiği Montrö Sözleşmesi'nin girişinde para. 2'de yer alan *"İşbu Mukaveledenin 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukaveledenin yerine ikame edilmesine karar verilmesi"* hükmü de, gerçekte Türkiye'nin güvenliği amacı ile sınırlandırılmıştır. Devletler, Montrö'de amacı Boğazlar'dan geçiş serbestisini Türkiye'nin güvenliği çerçevesinde düzenlemek olan bir anlaşma yaparak Boğazlar'da ulaşım özgürlüğünün korunması konusunda Lozan'daki eski mantıklarını tersine çevirmişlerdir. Boğazlar'ı silâhlandırarak ulaşım serbestisinin Türkiye'ye karşı güvenlik altına almak ihtiyacının ortadan kalktığını kabul etmiş, Boğazlar'da ulaşım özgürlüğünün korunmasını Türkiye'nin kendisine bırakmışlardır.

Yunan egemenliği altındaki Boğaz-önü Adaları nedeniyle bu devletin, ilkin Türkiye'nin, ikinci olarak da Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliğine karşı oluşturduğu tehdidin ve bu adaların silâhsızlandırılma ihtiyacının ortadan kalktığına dair bir işaret yoktur. Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliği, Yunanistan'a değil, tek başına Türkiye'ye teslim edilmiştir. Montrö Sözleşmesi ile Boğazlar'da seyrüsefer güvenliği Türkiye'nin kendisine bırakıldığı için Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Boğazlar Bölgesinin silâhsızlandırılmasına ilişkin hükümleri ikame edilirken Türkiye'nin ve Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliğini sağlamak üzere tesis edilen Yunan egemenliği altında bulunan Boğaz-önü Adaları'ndaki silâhsızlandırma varlığını korumuştur. Türkiye'nin güvenliği amacıyla yapılmış olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye'nin güvenliğine hizmet eden Yunan Adaları'nın askersizleştirilmesine ilişkin hükümlerini yürürlükten kaldırmasını öngören Yunan yorumu Sözleşme'nin amacına ve hukuka aykırıdır.

Buna karşılık, Montrö Sözleşmesi'ne imza koyan devletler, Boğazlar'dan geçişin güvenliğini Türkiye'ye bıraktıkları için, Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliğini temin etmek maksadı ile silâhsızlandırılmış bulunan Türk egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın bu statüsünün muhafaza edilmesi için geçerli hiçbir neden kalmamıştır. Türk egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statülerinin sona ermesi, Yunan egemenliğindeki Boğaz-önü Adaları'nın da silâhsızlandırılmış statülerinin sona erdiğini göstermez. Çok daha geniş ve önemli olan Boğazlar Bölgesini silâhlandırmasına izin verilen Türkiye'nin kendi egemenliğindeki adaları silâhlandırması, hem Boğazlar'dan geçiş serbestisinin güvenliğinin Türkiye'ye teslim edilmesine, hem de Sözleşme'nin amacı olan Türkiye'nin güvenliğine uygundur. Bu durum karşısında, Montrö Sözleşmesi'nde açıkça söz edilmemiş olmakla beraber Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'nın da silâhsızlandırılmış statüsünün sona erdiğini söylemek mümkün ve gerekli görünmektedir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin silâhsızlandırma ile ilgili hükümleri, silâhlandırma yetkisini sadece Türkiye'ye vermiştir

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde yeniden silâhlandırma ile ilgili iki yerde hüküm vardır. Bunlardan ilki Sözleşme md. 23'te, ikincisi de Ek Protokol'dedir. Protokol'de;

“Bugünkü tarihli Mukavelenameyi imza ettikleri sırada, zirde vaiülimza Mürahaslar Hükümetlerini taahhüt altına alarak aşağıdaki ahkâmı kabul ettiklerini beyan ederler:

- 1. Türkiye, Mezkûr mukavelenamenin Mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar mıntikasını derhal yeniden askerileştirebilecektir.*
- 2. 15 Ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükümeti, mezkur Mukavelenamede tasrih edilen rejimi muvakkaten tatbik edecektir.*
- 3. İşbu Protokol bugünkü tarihten itibaren muteber olacaktır. Montrö'de 20 Temmuz 1936'da tanzim edilmiştir.”*

hükümlerine yer verilmiştir.

Yunanistan'a göre Protokol, Türkiye'ye Boğazlar'ı silâhlandırmasına derhâl imkân vererek bir avantaj tanımıştır. Buna karşılık Lozan Boğazlar Sözleşmesi yürürlükten kaldırdığına göre Yunanistan'ın adaları yeniden silâhlandırmasını da içeren diğer devletlerin Sözleşme'den doğan menfaatlerini kullanması, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesine bağlıdır.

Yunanistan, Protokol'ün yeniden silâhlandırma yetkisini Sözleşme'ye atıf yapmadan açık bir ifade ile münhasıran Türkiye'ye veren md. 1 hükmünün özünü, silâhlandırma hakkının Sözleşme'de tanındığı varsayımına dayalı olarak kendisine de silâhlandırma hakkı verildiğini söyleyebilmek için, Protokol'ün Türkiye'nin silâhlandırma hakkını Sözleşme yürürlüğe girmeden önce kullanmasını sağlayan unsur ile ikame etmeye çalışmaktadır. Bu yorum, henüz yürürlüğe girmemiş olan Sözleşme'den doğan hakların, Protokol ile yürürlüğe sokulduğu sonucunu doğurur. Bu sonuç, uluslararası hukuka aykırı olup Yunan yorumunun da hukuka aykırı olduğunu gösterir. Kaldı ki, silâhlandırma hakkı Sözleşme'de ihdas edilmiş de değildir. Sözleşme'de esas olarak hava sefineleri ile ilgili olan md. 23 hükmünde, dolaylı olarak yeniden silâhlandırmaya (md.23/1) ve Boğazlar'ın yeniden silâhlandırılmasına (md. 23/2) yer verilmiştir. Bu durum, yeniden silâhlandırmanın Sözleşme'de düzenlenmediğini ve Sözleşme'de işaret edilen tek silâhlandırmanın ise Boğazlara mahsus olduğunu göstermektedir. Sözleşme'de bunun dışında silâhlandırma ile ilgili başka bir hüküm de yoktur.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Yunan Adaları ile ilgili hükümlerini ortadan kaldırmadığını göstermektedir.

Boğaz-önü Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüsünün kaynağına ilişkin tartışma

Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması md. 12 ile kendisine devredilen Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının silâhsızlandırılmış statüsünü teyit eden ve bu statünün kapsamını düzenleyen Lozan Barış Andlaşması md. 13'ü, söz konusu statüyü yaratan hüküm olarak görüp md. 12'nin silâhsızlandırılmış statü ile ilgili olmadığını, bu hükmün benzer şekilde Limni ve Semadirek adalarını da Yunanistan'a sadece devrettiğini, bu adaların silâhsızlandırılmış statülerinin ise Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Yunanistan'a göre, Lozan Barış Andlaşması md. 12, Altı Büyük Devlet Kararı'nın sadece adalarda Yunan egemenliğinin kuruluşu ile ilgili kısmını teyit etmekte, adaların silâhsızlandırılmasına ilişkin kısmından ise söz etmemektedir. Böylece, Altı Büyük Devlet Kararı'nın adaların silâhsızlandırılması hakkındaki hükümleri zımnen ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Buna karşılık Türkiye, Altı Büyük Devlet Kararı'nın bir bütün olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, Altı Büyük Devletin Ege Adaları'nın geleceğinin tayini işinin kendilerine verilmesini Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını dikkate alan bir çözüm bulacaklarını belirterek istediklerinde, Osmanlı Devleti'nin verdiği cevapta adaların Türkiye'nin güvenliği için sahip oldukları önemin vurguladığına dikkat çekilmiştir. Buna bağlı olarak, Altı Büyük Devletin Ege'de işgal altında

bulunan Osmanlı adalarını Yunanistan'a verme kararını aldığı zaman, Türkiye'nin de güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için bu egemenlik devrini adaların silâhsızlandırılması şartına tâbi tuttuğu, adaların Yunanistan'a devirlerinin şartının silâhsızlandırılmaları olduğu, silâhsızlandırmanın egemenlik devrinden bağımsız olmadığı ve toprak konusundaki alış verişin bir parçası olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple, 1923 yılında Lozan Barış Andlaşması md. 12 ile Altı Büyük Devlet Kararı teyit edildiği zaman, Kararın bir bütün olarak teyit edildiğine, şayet aksi söz konusu olsaydı bunun da açıkça ifade edileceğine işaret edilmiştir.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin ilgili maddelerinde anılan adaların askerden arındırılmış statülerinin ayrı olarak ele alınmasının, md. 12'de hukuksal statüleri saptanan ve Yunanistan'a bırakılan adaların arasında askerden arındırmak konusunda yapılan farklı düzenlemeler nedeniyle olduğu belirtilmiştir. Lozan Barış Andlaşması md. 12'de Yunanistan'a bırakılan bütün Doğu Ege Adaları'nın silâhsızlandırılmış statüye sokulması ilkesi kabul edildikten sonra, Merkezî Doğu Ege Adaları'nın kısmen askerden arındırılmış statüsünün aynı Andlaşma md. 13'te düzenlenirken Boğaz-önü Adaları'nın tam olarak askerden arındırılmış statüsünün de Boğazlar Sözleşmesi ile düzenlendiği, ayrıntıların bu hükümlerde belirtilmesinin, ilkenin md. 12'de belirtilmesine engel olmadığı savunulmuştur. Lozan Barış Andlaşması md. 12'de geçen egemenlik kavramı üzerinde de durulmuştur. Burada kullanılan egemenlik terimi ile yalnızca bu adaların aidiyetinin mi kast edildiği, yoksa bu terimin daha geniş bir anlamının mı olduğu sorgulanmıştır. Bu terimin ülkesel yetkilere ilişkin olarak kullanıldığı durumlarda uluslararası sınırlamaları da kapsayan bir kavram biçiminde anlaşıldığına değinilmiştir. Md. 12'de kullanılan egemenlik terimi ile yalnızca adalar üzerinde hangi devletin yetkili olduğu sorunu çözüme bağlanmak istenseydi Altı Büyük Devlet Kararı'nın teyit edildiğini gösteren uzun bir hükme gerek kalmadan ilgili adaların tümü sayılarak bunların Yunan egemenliğine verildiğini belirten basit bir cümle ile yetinilebilecek olduğu ifade edilmiştir. Egemenlik teriminin 1914 Kararı ile birlikte kullanılmasının, buradaki somut egemenlik durumunun bütün özellikleri ile teyit edildiğini gösterdiğine işaret edilmiştir.

Ayrıca, Lozan Konferansı tutanaklarının da, md. 12'de hem anılan adaların aidiyet sorununun hem de bağlı olacakları koşulların birlikte ele alındığını gösterdiğine dikkat çekilmiştir.

Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamaları

Yunanistan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Limni ve Semadirek adalarının silâhsızlandırılmış statülerinin de sona erdiğini savunabilmek için, dönemin Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin onaylanması amacıyla TBMM'de yaptığı sunuş konuşmasında yer verdiği;

“Lozan mukavelenamesiyle gayri askerî hale ifrağ edilmiş olan, komşumuz ve dostumuz Yunanistan'a ait Limni ve Semadirek Adaları'na dair olan hüküm de Montrö Mukavelenamesi ile kalkmış bulunuyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz.”

cümlesinden yararlanmaya çalışmaktadır. Yunanistan'a göre, Tevfik Rüştü Aras'ın bu cümlesi Sözleşme'nin resmî yorumunun ifadesidir.

Buna karşılık, Yunan iddialarının temelsiz olduğunu ortaya koyan, güçlü bir Türk tezinin bulunduğu görülmektedir. Öncelikle, konuşmanın devamına işaret edilerek Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasında ne Montrö Sözleşmesi'nin hükümlerinin açıklanmasına, ne de hukukî açıdan bir değerlendirmesine yer verildiği belirtilmiştir. Gerçekten de, Tevfik Rüştü Aras konuşmasını;

“Bu münasebetle yeni Türk siyasetinin bir vasfını da tekrar kaydetmek isterim: Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda narevâ telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil fakat hiçbir devlet hakkında temenni etmemek”

sözcükleri ile sürdürmüştür. Bunların, Konferans öncesinde Yunan Adaları'nın yeniden askerleştirilmesi sorununa iyi niyetle yaklaşma sözünün, Konferans ertesinde de tekrarlanmasından başka bir amaç taşımadığına dikkat çekilmiştir.

Limni Adası'nın yeniden silâhlandırılması için bir andlaşma yapılmasına engel bulunmadığı halde ve bunun da ötesinde, Montrö Konferansı'nın böyle bir andlaşma yapılması için hazırladığı müsait zemine rağmen bu yola gidilmemesinin, Tevfik Rüştü Aras'ın Montrö Sözleşmesi'nin akdinden hemen sonra yaptığı açıklamanın içeriği uyarınca hukukî sonuç doğuran hukukî bir işlem olarak değerlendirilmesine imkân vermediği belirtilmiştir. Ayrıca, Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasındaki irade açıklamalarında, tek taraflı irade beyanlarının adına yapıldığı devlet için hukukî yüküm doğuran bir hukukî işlem olarak nitelendirilebilmesi için aranan "aleniyet kazanmış irade beyanının içeriğiyle bağlanma niyetinin", bu açıklamaların yorumu ve açıklamaların yapıldığı hal ve koşullara bakılarak bulunmadığına işaret edilmiştir.

Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasında, Limni'nin silâhsızlandırılmış statüsünün sona erdirilmesi maksadı ve içeriğiyle bağlanma iradesi taşıyan bir hukukî işlem niteliği bulunmadığı gibi, Montrö Sözleşmesi'nin belirli bir biçimde yorumlanmasını kabul iradesinin varlığına delil oluşturabilecek ya da belirli bir yoruma karşı çıkma hakkının yitirilmesine yol açacak bir davranış olarak değerlendirilmesi de mümkün görünmemektedir.

Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasının, Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Limni'nin silâhsızlandırılmış statüsünün sona erdirilmesi yolunda yorumlanmasını kabul iradesinin varlığına delil oluşturabilmesi için, uluslararası hukukun aradığı yeteri kadar açık kesintisiz ve tutarlı bir tutum oluşturmadığına dikkat çekilmiştir. Yunanistan, buna (Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Limni'nin silâhsızlandırılmış statüsünün sona erdirilmesi yolunda yorumlanmasını sözde kabul iradesinin varlığına) dayanarak Uluslararası Hukukun aradığının aksine, durumunu kendi zararına değiştirmiş olmadığı için, Konuşmanın Türkiye'nin böyle bir yoruma karşı çıkma hakkını yitirmesine yol açabilecek (estoppel) bir davranış da oluşturmadığı belirtilmiştir.

Tarafların müteakip uygulamaları

Yunanistan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni tümüyle sona erdirdiğine ilişkin iddiasını, tarafların takip eden uygulamalarının da doğruladığını göstermeye çalışmaktadır. Buna göre, silâhsızlandırılmış statülerinin sona ermesinin ardından Türkiye, Gökçeada ve Bozcaada'yı silâhlandırarak bu bölgeleri gözetim altında bölgeler olarak nitelendirmiştir. Yunanistan da, yasaklanmış kara ve deniz bölgelerine ilişkin 3 Nisan 1937 tarihli Kraliyet Kararnamesi ile Limni'yi gözetim altında bölge olarak nitelendirmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin akdini müteakiben takındıkları bu tutum tarafların bu Sözleşme ile adaların silâhsızlandırılmış statüsünün sona erdirildiğini kabul ettiklerini göstermektedir.

Yunan iddialarına verilen cevapları, yukarıdaki paragraftan buraya arta kalan bir hususa değindikten sonra dile getirmek yararlı olacaktır. Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamasının da, Türkiye'yi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin adaların silâhsızlandırılmış statülerini sona erdirecek yorumu ile bağlayabilmesi veya bu doğrultuda yeni mükellefiyetler altına sokabilmesi için önceki paragrafta belirtilen iradeye ilişkin özellikler yanında, takip eden Türk ve Yunan uygulamaları ile istikrarlı bir şekilde gerçekten de doğrulanması gerekirdi. Yunan iddialarının aksine, Türkiye ve Yunanistan'ın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni takip eden uygulamalarının, tarafların Sözleşmeyi Limni Adası'nın silâhsızlandırılmış statüsünü sona erdirecek şekilde yorumlamadıkları gibi, bu doğrultuda yeni bir yükümlülük altına da girmediklerini gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle, Boğaz-önü Adaları'nın her iki tarafça gözetim altında bölge ilân edilmesinin, askerileştirmenin gerçekleştirildiğini kendiliğinden göstermediğine işaret edilmiştir. Ayrıca, hem bu son argümanla, hem de Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarına dayandırılan Yunan iddialarıyla ilgili olarak Türkiye'nin, Yunanistan'ın adaları silâhlandırma faaliyetlerini andlaşmalardan doğan yükümlülüklerine aykırı görüp 1960'lı yıllardan itibaren protesto ettiğine dikkat çekilmiştir. İlâveten, Yunanistan'ın Limni ve Semadirek adalarının silâhsızlandırılmış statülerine ilişkin iddialarının kendi tutumuyla da çelişkili olduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın, Türkiye'nin adaların silâhlandırılmasını protesto eden 2

Nisan 1969 tarihli bir Notasına cevaben 10 Mayıs 1969 tarihli Notasında, andlaşmalara saygılı olduğunu, Limni Adası'nın havaalanında yapılan çalışmaların sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek için gerçekleştirildiğini bildirdiği hatırlatılmıştır. Yunanistan'ın, Türkiye'nin 2 Nisan 1969 tarihli Notasında Limni ve Semadirek'ten "*ilgili andlaşmalarca tam bir askerden arındırılmış statü altına konulan*" adalar sıfatı kullanılarak söz edilmesine rağmen itirazda bulunmadığı vurgulanmıştır. Yunanistan'ın bu Notasının, tarafların Montrö Sözleşmesi'nin Limni ve Semadirek'e ilişkin hükümlerini ve etkisini yorumlama konusundaki sonraki tutum ve davranışları değerlendirilirken Tefvik Rüştü Aras'ın sözlerinden daha az değerinde bir kanıt olmadığı, üstelik daha sonraki bir tarihteki anlayış ve durumu saptaması nedeniyle, 1930'lu yıllarda bir ara Türkiye tarafından anılan adaların askerleştirilebileceği kabul edilmiş olsa bile, 1969 notalarının bu hususta yeni bir yükümlülük rejimini kabul ettiklerinin kanıtı olarak ileri sürülebileceği belirtilmiştir.